

468. CLERMONT-FERRAND — Jean Serpent, le célèbre destructeur de Vipères

Afbeelding 1: Jean Serpent die in zijn woonplaats Clermont-Ferrand adderbrandewijn te koop aanbiedt omstreeks 1900-10 (Coll. R.J.C. Bronckers).

Image 1: Jean Serpent at his home Clermont-Ferrand offering viper brandy wine for sale in approximately 1900-10 (Coll. R.J.C. Bronckers).

DE ADDER IN DE FLES

THE VIPER IN THE BOTTLE

Ron Bronckers
Oude Kerkstraat 38
6227 SR Maastricht

Ron Bronckers
Oude Kerkstraat 38
6227 SR Maastricht

De medicinale tradities met betrekking tot reptielen, en in het bijzonder slangen, zijn gelieerd aan sociale praktijken en overtuigingen die de algemene natuurkennis overstijgen. Frankrijk kent een lange geschiedenis op dit gebied en de adderjagers leverden hier een substantiële bijdrage aan. Dit artikel beperkt zich tot het gebruik van alcoholische adderdranken en is schatplichtig aan een publicatie van Dr. Patricia Fourcade (1996). Zij heeft hier onderzoek naar gedaan eind jaren 80 en begin jaren 90 van de vorige eeuw. Hoewel dit alweer enige tijd geleden heeft plaatsgevonden, zijn haar bevindingen deels nog steeds van toepassing in de tegenwoordige tijd. De reden voor mij om in deze materie te duiken, betreft de vondst van een oude prentbriefkaart met daarop afgebeeld de adderjager Michel Vergne, bijgenaamd *Jean Serpent*, met in zijn rechterhand een fles adderbrandewijn (zie afbeelding 1).

Introductie

De adderbrandewijn kent verscheidene Franstalige benamingen zoals *alcool de vipère*, *eau-de-vie de vipère*, *vipérine* of *liqueur de vipère*. De vervaardiging in Frankrijk vindt plaats in de wijnverbouwende streken, en over de grens kan men deze drank aantreffen in Zwitserland, Italië (*grappa alla vipera*) en Bosnië-Herzegovina (*poskokusa*).

De *alcool de vipère* bestaat uit het macereren¹ van adders, of niet-giftige slangen vermengd met de vorige², in alcoholische dranken³. De

- 1 Het laten weken.
- 2 De Adderringslang (*Natrix maura*) en/of Gladde slang (*Coronella austriaca*) zoals Fourcade in Renaison (Loire) heeft waargenomen.
- 3 Dit is meestal de lokale *Marc*, oftewel distillaat uit wijndraf.

Traditional medicines comprising products derived from reptilian substances, especially from snakes, are associated with social practices and beliefs that transcend the conventional natural sciences. France knows a long history on the topic, largely fueled by the accomplishments of viper hunters. This article is limited to the knowledge regarding alcoholic viper potions and is based on a publication Dr. Patricia Fourcade (1996). In the late eighties and early nineties she performed research on this topic. Nevertheless, the described findings are still relevant and partly applicable. An old picture postcard depicting the viper hunter Michel Vergne, nicknamed Jean Serpent, holding a bottle of viper brandy in his right hand (picture 1).

Introduction

Viper brandy has several French synonyms, such as *alcool de vipère*, *eau-de-vie de vipère*, *vipérine* or *liqueur de vipère*. The production in France takes place in winegrowing regions and can be found abroad in Switzerland, Italy (*grappa alla vipera*) and Bosnia-Herzegovina (*poskokusa*).

The *alcool de vipère* consists of macerated vipers¹, or non-venomous snakes mixed with the latter². The conservation of a viper in alcohol allows the use of the many so-called beneficial properties of this snake at any given moment. It has become a panacea, even a life elixir, such as the Theriak of Andromachus. It is one of the most important ingredients of this product.

These preparations are material testimonials based on collective convictions, natural folklore

- 1 The soaking.
- 2 Mostly the local *Marc*, or distilled product of wine malt.

conservering van de adder in alcohol maakt het mogelijk om op elk gewenst moment de vele deugden van deze slang te gebruiken. Het is een panacee geworden, zelfs een levenselixer, zoals de Theriak van Andromachus waarvan het een van de belangrijkste ingrediënten is.

Deze bereidingen zijn materiële getuigen van een verzameling overtuigingen, natuurfolkloristische kennis en regionaal-culturele praktijken. Ze behoren waarschijnlijk tot de laatste overblijfselen van dit gebruik in de Franse volks-geneeskunde, aan de ene kant de adders en aan de andere kant het macereren van dieren in alcohol (of in een andere vloeistof). De aanwezigheid van dieren in de populaire therapeutische middelen, met name de dieren die men geheel gebruikte, is minder rationeel dan die van planten. Het heeft een magisch-religieuze verklaring, in tegenstelling tot het gebruik van bepaalde producten gewonnen uit dieren, waarvan de werkzaamheid is bewezen, bijvoorbeeld het vet, basis voor crèmes of zalven. Sinds de Grieks-Romeinse Oudheid trad deze wijze om reptielen te gebruiken buiten de bevoegdheid van het farmacopee. In de 1e eeuw meldde Plinius de Oudere dat men in staat was een betovering uit te voeren met een hagedis, verdrongen in wijn: 'Zij die deze wijn drinken zullen weldra hun gezicht bedekt zien met pigmentvlekken.'

Enigszins misleidend was de verkoop van *L'Aspic*⁴ (zie Afbeelding 2) dat op de markt werd gebracht tussen ca. 1960 en 1975. Dit betrof een fles rode wijn met daarin opgelost een geheim aftreksel van bepaalde planten, een middel (theriak zonder adder) tegen adderbeten en andersoortig dierlijk gif.

Historie van adderbrandewijn in Frankrijk

De oorsprong van dit soort remedies in Frankrijk lijkt verbonden aan culturele betrekkingen tussen Gallië en de beschaving van het oude Rome. Immers, het innemen van wijn waarin adders waren verstikt en geweekt, werd al aanbevolen door Claudius Galenus ter genezing van lepra. Men kan overblijfselen aantreffen van dit type preparaat in Frankrijk uit de 13^e eeuw in de voorschriften van Arnaldus de Villa Nova, die verzekerde dat de consumptie van dergelijke

and regional cultural practices. Presumably, they are the last relics of this French tradition being a part of folkloristic medicine, vipers on the one hand and the maceration of animals in alcohol (or other fluids) on the other hand. The presence of animals in popular therapeutics, is less rational compared to the same practices based on the use of plants. It is based on a spiritual reason or sorcery, in contrast to the use of products derived from animals with a proven efficacy, such as fat that is used in crèmes and ointments. Described since the Greek-Roman history this way of using reptiles circumventing the authority of the pharmacopeia. In the first century Plinius the Elder reported that one could cast a spell using a lizard that was drown in wine: 'Those whom drink this wine will develop facial pigment spots'.

The distribution of *L'Aspic*³ (Figure 2) between ca. 1960 and 1975 was somewhat misleading. This compromised a bottle of red wine containing an secret distilled product from plants, a potion (theriak without viper) that would have beneficial properties towards the treatment of viper poisoning and other envenomation.

The history of viper brandy in France

The origin of this type of remedies in France seems to be linked to cultural relations between Gallia and the civilization of the ancient Rome. The consumption of brandy containing drowned and soaked vipers was recommended by Claudius Galenus as a cure for leprosy. Residual testimonials of this type of substance from the 13th century can be found in France in prescriptions from Arnaldus de Villa Nova. He ensured that the consumption of this brandy would guarantee health and youth. The alcoholic viper potions, tonics and wound healing medicines were also advised for the treatment of dermal diseases and low vitality (this is still the case). Shedding in snakes, was considered as a natural healing process that might possess benefits towards dealing with these two problems. Pietro d'Abano and Villa Nova were contemporaries. The first demonstrated that he could become immune for any type of toxin. For this purpose one had to be sober and consume a glass of a particular brandy, during harvesting season, derived from wine⁴ containing drowned snakes.

4 Refererend aan de Aspisadder (*Vipera aspis*).

3 Referring to the aspic viper (*Vipera aspis*).

wijn borg stond voor gezondheid en jeugdigheid. De alcoholische adderdranken, tonicums en wondhelende middelen werden ook geadviseerd bij huidziekten en een gebrek aan vitaliteit (wat nog steeds het geval is). Want, de observatie van een vervellende slang werd geassocieerd met deze twee kwalen. Pietro d'Abano, een tijdgenoot van de Villa Nova, toonde aan dat hij zichzelf tegen elk soort gif kon beschermen. Het was nodig 'nuchter een glas geschikte wijn te drinken, tijdens de oogsttijd, afkomstig uit een beker met wijnmost⁵ waarin levende slangen werden gesmoord.'

Een soortgelijk advies verschijnt aan het begin van de 17e eeuw in de voorschriften van François Citois, arts aan het hof, die de wijn die anders bevat aanbeveelt als een opwekkend middel, zoals de Theriak van Andromachus bevat in wijn.

De hedendaagse bewijzen, verzameld in verschillende regio's melden het bestaan van *eau-de-vie de vipère* in Frankrijk en de vroegere volkeren. Echter, schriftelijke verklaringen met betrekking tot de aanwezigheid ervan in de betrokken regio's gaan niet verder terug dan het einde van de 19e eeuw: daarvoor kon de remedie uitsluitend via mondelinge overlevering voortleven.

Verskillende indicaties

De vergelijking van de gegevens die Fourcade verzamelde, toont zekere constanten, maar ook belangrijke verschillen tussen de ene plaats en de andere en zelfs binnen een regio of departement. Wat betreft hun bereiding en toepassing werd dit volledig genegeerd in de folkloristische erfenissen, krantenartikelen en populair-wetenschappelijke boeken waarin melding wordt gemaakt van 'l'eau-de-vie de vipère', meestal op een spottende toon. Deze diversiteit verscheen en werd bevestigd tijdens het wetenschappelijk onderzoek en veldonderzoeken die zij verrichtte sinds 1988, met name wat betreft de therapeutische indicaties die in een tabel zijn weergegeven (Fourcade 1996: 50).

Om in relatie tot het vorige nog even terug te komen bij Jean Serpent, die woonachtig was in de regio Auvergne (Puy-de-Dôme): de adder-

5 Druivensap dat nog niet gegist is.

A similar recommendation appeared in the early 17th century in the prescriptions of François Citois, doctor at the court, advising this brandy as an stimulating substance as the Theriak van Andromachus.

The current data, collected in various regions, illustrate proof for the use of *eau-de-vie de vipère* in France and ancient civilizations. Written proof for the presence of this potion in these regions, however, do not date earlier than the 19th century. Before this time, the tradition was passed on mouth to mouth.

Indications

The comparison made by Fourcade shows several consistencies, but also important variations between or even in the different regions or departments. This did not receive any attention in the folkloristic legacies, newspaper articles and popular scientific books that reported 'l'eau-de-vie de vipère', mostly in a contempt way. This diversity appeared and was confirmed during scientific research and fieldwork that was conducted by her since 1988, especially when a table listing the therapeutic investigations is analyzed (Fourcade 1996: 50). The latter can be linked to *Jean Serpent*, living in the region Auvergne (Puy-de-Dôme). He sold the viper brandy as a potion that rejuvenated body and mind.

The principles of preparing viper brandy

The preparation of *eau-de-vie de vipère* varies from region to region and depends on the degree of traditional education of the person who made the preparation. The transfer of this skill mostly occurred in the family, especially in the department Loire, but also in the privacy of the village where the knowledge the elderly viper hunters mentored the new generation. For most of the regions the viper was immediately inserted in the bottle with brandy. In the departments Jura, Isère, Puy-de-Dôme (in Gergovie) and Loire (in Forez and the wine region Côte-Roannaise), however, the snake is mostly prepared in a specific way. The snake is fastened and washed to remove contamination and render it safe for consumption. A 70-year-old person from Bourgoin-Jallieu (Isère) who still prepared this remedy in 1989 was interviewed by Fourcade and showed to be somewhat reserved towards expressing his feelings

brandewijn die hij verkocht, diende ter verjonging van lichaam en geest.

De grondbeginselen van de bereiding

De bereiding van de *eau-de-vie de vipère* varieert al naar gelang de regio en overeenkomstig de min of meer traditionele opleiding van de bereider. De overdracht van deze vaardigheid wordt over het algemeen uitgevoerd binnen het gezin, vooral in het departement Loire, maar ook in de beslotenheid van het dorp, waar de jongeren leren van de oude adderjagers. Voor talrijke gebieden geldt, dat de adder wordt gevangen en bijna onmiddellijk levend in een fles wordt gestopt die gevuld is met brandewijn. Echter, in de departementen Jura, Isère, Puy-de-Dôme (in Gergovie) en Loire (in Forez en de wijnstreek Côte-roannaise) ondergaat het beest meestal een speciale behandeling alvorens te worden verdrongen in alcohol: die bestaat uit het laten vasten van de slang en soms wassen om het te ontdoen van onzuiverheden en veilig te maken voor consumptie. Een zeventigjarige uit Bourgoin-Jallieu (Isère) die deze remedie nog steeds bereidde in 1989, werd door Fourcade geïnterviewd en toonde zich onverzettelijk wat betreft de noodzaak van het vasten. Zijn belangrijkste argument was dat de adder ratten eet: 'En wat zijn de ratten, het zijn allemaal microben! Het hangt van de gezondheid af, begrijpt u! Dus ik heb altijd adders die meer dan een maand gevestigd hebben ... En ik wilde ze er nooit meteen indoen.'

Het is waar dat het innemen van dit geneesmiddel niet zonder risico's is. Aldus, een leraar aan de Veterinaire school van Lyon. Die waarschuwde zijn collega's in 1908 voor de kwalijke gevolgen van de *eau-de-vie de vipère*. Toen hij werkzaam was in de omgeving van Lyon en de wijnstreek Beaujolais (Rhône) om paarden en mensen te behandelen, signaleerde hij diverse sterfgevallen als gevolg van het drinken van deze remedie.

Een variatie op het algemene geval waar het dier in zijn geheel wordt gebruikt is die van brandewijn waarin een eenvoudige 'huid' van de adder macereert, een drank waaraan helende krachten worden toegekend. Gebruikt als spoelmiddel, geneest het de wonden op het plateau van Causse de Blandas (Gard) en in Poncins (Loire), maar ook in Isère de brand-

about the necessity to fasten the snake. His most convincing argument was that vipers fed on rats: 'Rats equal microbes! It depends on the general health status, do you understand! So I always had vipers that had not eaten for more than a month... I refused to insert them straight away.'

Precautions should be taken care of when using this so-called medication. In 1908 teacher of the Veterinary school of Lyon warned his colleagues for the risks of consuming *eau-de-vie de vipère*. When he worked in the proximity of Lyon and the wine region Beaujolais (Rhône) to treat humans and horses, he reported several fatalities resulting from drinking the brandy.

A variation on the use of the entire viper is the preparation of brandy only containing a vipers' skin, a potion that was said to possess healing properties. Used as a fluid for wound irrigation in Causse de Blandas (Gard) and in Poncins (Loire), but also in Isère for the treatment of thermal burns and abscesses in humans and cattle. Fourcade also associated the vipers with alcohol in the departments Lozère and Hérault: the skin or meat from vipers or *Natrix maura* were cooked in wine or trot and the brew was consumed to treat colds.

The viper hunter François Raison, nicknamed *Père Raison*, living in Rives (Isère) gave the following advice to many visitors in the early 20th century: 'Against colic and stomach ache a viper macerated in brandy during a certain period of time can be used. Make sure that the viper is constantly submerged, and when one experiences these complaints it can be consumed in modest quantities' (Valente 1982: 25).

The mystery of the power

When examining the testimonials written by Fourcade about *eau-de-vie de vipère* it is challenging to find data regarding the healing properties. The effect that is recognized by the producers and consumers of the potion is dedicated to the fact that the animal drowns to death in the alcohol. Intrinsic powers of the feared snake, considered dangerous and mysterious, would be transferred to the fluid by the presence of the snake. Additionally, excretion of the venom, considered as the most impor-

wonden en abcessen bij mens en rund. Fourcade stelde ook de associatie vast tussen de slang en alcohol in de departementen Lozère en Hérault: de huid of het vlees van adders of de Adderingslang wordt getrokken of gekookt in wijn of draf, en dit brouwsel drinkt men tegen verkoudheid.

De adderjager François Raison, bijgenaamd Père Raison, die in Rives (Isère) woonde,

tant component of the potion, is believed to occur in certain regions.

In reality the viper did not excrete or eject its venom. The beneficial power associated with the possible presence of the venom, however, contributed largely to the popularity. Per oral intake of the venom is not considered dangerous as it is neutralized by gastric enzymatic activity.

Afbeelding 2: Een etiket dat ooit een fles L'Aspic sierde omstreeks 1960-70 (Coll. R.J.C. Bronckers).
Image 2: A label from a bottle of L'Aspic dating from 1960-70 (Coll. R.J.C. Bronckers).

kreeg aan het begin van de 20^e eeuw talrijke bezoekers over de vloer die hij het volgende advies gaf: 'Tegen kolieken en buikpijn neme men een gevilde adder, doe die in brandewijn en laat dat alles enige tijd macereren. Zorg ervoor dat de adder voortdurend ondergedompeld is in de brandewijn, en in geval van problemen, drinke men er met mate van' (Valente 1982: 25).

Het geheim van de kracht

Tussen de getuigenissen die Fourcade optekende met betrekking tot de *eau-de-vie de vipère* is het zeldzaam om verklarende opmerkingen over de helende vermogens te ontdekken. De werking die de bereiders en gebruikers toekennen aan dit preparaat, is gerelateerd aan het feit dat het dier sterft in de alcohol. Hierdoor wordt er rechtstreeks intrinsieke kracht toegekend aan de gevreesde slang, dit wil zeggen gevaar en mysterie, toegenomen door haar aanwezigheid in de fles. Dit wordt in sommige gebieden nog eens versterkt door het geloof in het uitscheiden van gif, gepresenteerd als het belangrijkste werkzame middel in de alcohol.

In werkelijkheid scheidde of spugde de adder haar gif niet uit. De toegekende waarde van de remedie op grond van deze handelingen droeg zo bij aan veel populaire representaties. Het gif van de adder, ingenomen, is ongevaarlijk omdat het afgebroken wordt door het maagsap.

Op verschillende plaatsen zegt men dat de adder haar gif uitspuugt in de alcohol om het zijn waarde te geven, zijn helende kracht: dit is het geval in de Auvergne, de wijnstreek Mâconnais (Bourgogne) en eveneens in de Jura en delen van de Loire.

Echter, in de Côte-roannaise en Forez, waar men gelooft dat de adder haar gif tot tien meter ver kan lanceren, mag de adder niet haar gif in de alcohol spugen, of er in bijten. Getuigen uit de Loire benadrukken dat de adder ervan weerhouden moet worden zichzelf te doden door zich in de staart te bijten. In de Côte-roannaise, met name in Ambierle en Renaison, leggen ze er de nadruk op dat de slang haar gif niet verspreidt in de alcohol. In de omgeving van het kalkplateau Plan du Canjuers (Var) onderscheiden de herders zich die deze remedie

Regions claiming that the viper ejects its venom in the alcohol, rendering the potion medicinal properties are; Auvergne, the wine growing region Mâconnais (Bourgogne) and Jura and part of Loire.

In Côte-Roannaise en Forez, however, it is believed that the viper can eject its venom over a distance of ten meter; it is not recommended that the venom is added to the alcohol. Witnesses from the Loire emphasize that it should be avoided that the vipers kills itself by biting in the tail. In Côte-Roannaise, especially Ambierle en Renaison, the need to avoid the venom being added is stressed. In the surroundings of the plateau Plan du Canjuers (Var), shepherds possessed the art to insert the snake in the bottle whilst avoiding exciting the animal and thus the ejection of the venom. This corresponds to the ancient belief that the viper is not poisonous until it is agitated. In Isère ejection of the venom is also avoided.

The power of these preparations is related to traditional convictions and the mysterious, compelling and disastrous image of the viper. But this is also based on empirics, the anecdotal reports that circulated in villages about spectacular cures.

Various informers from several regions qualify the viper brandy as a 'potent medicine'. The product is considered so potent that it may serve as a panacea and as theriak against envenomation from the viper, e.g. on the massif of Mézenc (Auvergne). In Puy-de-Dôme en Isère Fourcade found bottles of viper brandy containing two vipers. Many reported the existence of these formulations in the Loire department, especially in the proximity of Feurs. The presence of two specimens in the same bottle is considered to induce a synergistic effect towards the potential action. The person who prepared *alcools de vipères* mainly use red vipers, considered to be *Vipera aspis*. The color would symbolize aggression and danger, properties that are attributed to the latter viper species by hunters and peoples living at the country side. For this reason it is feared more than the common viper (*Vipera berus*), referred to as 'the grey'. Mostly, the cure occurs very fast after consuming the potion, even exceptionally fast. In the proximity of Courpière (Puy-

bereiden door de adder in de fles te stoppen zonder deze kwaad te maken, zodat die niet haar gif in de alcohol uitscheidt. Dit is vergelijkbaar met de oude overtuiging dat de adder niet giftig is tot wanneer ze boos wordt.

In Isère zorgt men ervoor dat de adder niet haar gif in de alcohol loost, maar het bewaart.

Het vertrouwen, toegekend aan bereidingen van deze categorie, is gebaseerd op de traditionele overtuigingen en het mysterieuze, angst-aanjagende en onheilbrengende imago van de adder. Maar ook op het empirisme, de circulatie in de dorpen van anekdotes die berichten over spectaculaire genezingen.

Diverse informanten uit verschillende regio's kwalificeren de adderalcohol als een 'krachtig geneesmiddel'. Het gebruik van dit adjectief verwijst naar de overtuiging van de bereiders en consumenten. Het product wordt zo krachtig beschouwd, dat het dienst kan doen als een panacee en als theriak tegen de beet van de adder zelf, zoals op het massief van Mézenc (Auvergne). In Puy-de-Dôme en Isère zag Fourcade flessen brandewijn met daarin twee adders. Verschillende getuigen hebben het bestaan van deze bereidingen genoemd in het departement Loire, in het bijzonder in de omgeving van Feurs. De aanwezigheid van twee exemplaren in dezelfde fles heeft een reputatie als versterkende kracht van dit middel.

De bereiders van de *alcools de vipères* zoeken voornamelijk naar rode adders, die dikwijls verwijzen naar aspisadders. Hoewel deze kleurstelling niet alleen mogelijk is bij de soort *Vipera aspis*: het rood symboliseert agressie en gevaar, eigenschappen die jagers en de platte-landsbevolking gebruiken om de Aspisadder te definiëren die meer geducht is dan de gewone adder (*Vipera berus*), bijgenaamd 'de grijze'. Meestal is de genezing na inname van de adderalcohol zeer snel, ja zelfs bliksemsnel. In de omgeving van Courpière (Puy-de-Dôme) is men er zeker van dat de remedie 'koliek stopt': volgens verschillende getuigen is alleen al de aanblik van de adder daaraan te danken! De kracht van het middel wordt ook uitgeoefend door zijn effect op de verbeelding van de patient of consument.

de-Dôme) peoples are convinced that it cures colic. Based on several testimonials only the perception of the viper would be responsible for the cure! The power of the potion is partly attributed to the effect towards the fantasy of the patient or consumer.

The best brandy wine: taste and repulsion

All witnesses emphasize the specific taste of the viper brandy. Besides the strong effect of the alcohol, it has a particular taste. It is a 'savage' taste, as believed in Gergovie. In the proximity of Côte-Roannaise many witnesses describe a terrestrial taste, referring to the popular belief that the healing power of the viper is connected with the earth. In Isère the taste is compared to that of brandy distilled from nuts⁴. In the department and Loire, Haute-Savoie and Puy-de-Dôme (in Gergovie anno 1989) *eau-de-vie de vipère* as well. Importantly, the hazel-tree is considered a sacred plant in various regions that is harmful for the viper: in Poitou of the Ille-et-Vilaine department it is believed that the snake can be killed by stroking it with a branch of the hazel-tree. Pourrat (1939) also reported this belief in Puy-de-Dôme, leading to the fact that the hazel-tree is considered as a very healthy plant. In the 16th century, the walnut, hazel-nut and hazel-nut oil were reported as components of Gallic theriak. Would it be possible that exactly *eau-de-vie de vipère* was associated with the smell and taste of plants that were used to repel snakes? The choice to use the references to plants to describe the taste of the viper brandy, creates the possibility to mask the presence of a dangerous animal to a certain degree. The viper was considered repulsive, taking into account the testimonials about the contents of the bottles.

A part of the civilization, however, feared this remedy. Most women interviewed by Fourcade express their repugnance towards the viper and *eau-de-vie de vipère*. An 80-year-old man from Entraigues-en-Valbonnais (Isère) admitted that he always shivered when he passed a bottle of *eau-de-vie de vipère* stored in the basement. In Loire most women refuse to consume the potion and even scream of fear. 'One

4 Nutbrandy wine: a popular potion consumed to treat gastric pain, produced by macerating green walnuts in brandy.

De beste brandewijn: smaak en afschuw

Alle getuigen leggen de nadruk op een specifieke smaak van de brandewijn waarin de adder wordt geweekt. Naast het feit dat deze alcohol sterk is, heeft die een speciale smaak, het is een 'wilde' smaak volgens een bereider van deze remedie in Gergovie. In de omgeving van de Côte-roannaise herkennen vele getuigen een aardesmaak in de *eau-de-vie de vipère*, die verwijst naar het in de volksgeest tot stand gebrachte verband tussen de helende kracht van de adder en de relatie met de aarde. In Isère wordt er gezegd dat dit smaakt naar notenbrandewijn⁶. In de departementen Loire, Haute-Savoie en Puy-de-Dôme (in Gergovie anno 1989) wordt gezegd dat de *eau-de-vie de vipère* een nootachtige smaak heeft. Welnu, er moet worden opgemerkt dat er een wijdverspreid geloof heerst in veel streken, men verwijst daar naar de hazelaar als een heilige plant en schadelijk voor de slang. In de Poitou of het departement Ile-et-Vilaine wordt aangenomen dat men een slang kan doden door die aan te raken met een stokje van de hazelaar. Pourrat (1939) vermeldde eveneens dit geloof voor Puy-de-Dôme. Hieruit blijkt dat de Hazelaar kan worden beschouwd als een zeer gezonde plant. In de 16e eeuw werden de walnoot, hazelnoot en hazelnootolie genoemd als onderdelen van de Gallische theriak. Zou het kunnen dat men juist de *eau-de-vie de vipère* heeft geassocieerd met de geur en de smaak van planten die werden ingezet tegen de

6 Notenbrandewijn: een populair middel gedronken tegen maagpijn dat wordt verkregen door groene walnoten in brandewijn te macereren.

Afbeelding 3: Twee flessen vipérine op een tafel ergens in de wijnstreek Beaujolais in 2012 (Foto: Dominik Fusina ©).
Image 3: Two bottles of vipérine on a table somewhere in the wine producing region Beaujolais in 2012 (Photo: Dominik Fusina ©).

slangen? De keuze, bewust of niet, de planten-referenties om de smaak van de adderalcohol te beschrijven, maken het mogelijk de aanwezigheid van een gevaarlijk dier zoveel mogelijk te verbergen of te beperken. De adder werd voorgesteld als weerzinwekkend en walgelijk, afgaande op de getuigenissen betreffende de onverhulde inhoud van de fles.

Er is enige vrees onder een deel van de bevolking voor dit soort remedies. Het merendeel van de vrouwen die Fourcade geïnterviewd heeft, uitten hun weerzin, die hen ingegeven werd door de adder en *eau-de-vie de vipère*. Zo ook een tachtigjarige uit Entraigues-en-Valbonnais (Isère) die bekende dat hij nooit zonder rillingen voorbijging aan de fles *eau-de-vie de vipère*, opgeslagen in de kelder. In de Loire weigeren veel vrouwen te drinken wanneer men een fles op de tafel zet tijdens bepaalde banketten en oogstfeesten, het effect is gega-randeerd: volgens verschillende mannelijke getuigen slaken ze kreten van schrik. 'Men moet echt erg ziek zijn om zichzelf ertoe te brengen dit te drinken', vertelde een vrouw uit de Côte-roannaise van ongeveer veertig jaar oud, die nog een fles bezat met daarin een niet-giftige slang in brandewijn⁷.

Kennisoverdracht en overtreding van de wet

In La Roche-Blanche, vlakbij Gergovie, werd een oudere uit het dorp geïnterviewd over het gebruik van deze remedie. Hij verklaarde in 1989 vol nostalgie: 'Ik weet het nog van vroeger. Wanneer de oude mensen ziek waren, gaf men deze lieden *eau-de-vie de vipère*. Maar dit bestaat niet meer, deze generatie is verdwenen.'

Tegenwoordig, terwijl de vaardigheden en kennis der natuur overgedragen worden op enkele slangenjagers van een jongere generatie, geven de meesten van hen minder om de helende vermogens van de *eau-de-vie de vipère* dan hun (groot)ouders. Ze blijven het in deze vorm bereiden voor een meer gastronomische dan therapeutische consumptie: dit verlies aan betekenis en overtuiging is te relateren aan het afnemen van het volksgeloof, geconfronteerd met de vulgarisatie van de zoölogische kennis en veranderingen in levensstijl.

7 Deze fles brandewijn bevatte een Gladde slang.

has to be very sick to be motivated to drink', an approximately 40-year-old woman from Côte-Roannaise testified who possessed a bottle containing a non-venomous snake⁵.

Transfer of knowledge and violating the law

In La Roche-Blanche, near Gergovie, an elderly person from the village was interviewed about the use of the remedy. Highly nostalgic he declared in 1989: 'I clearly remember. When old peoples became sick, they had to consume *eau-de-vie de vipère*. But the generation using this has disappeared.'

Currently, most do not recognize the power of *eau-de-vie de vipère* in comparison to their grandparents, as the skills and knowledge on natural science was transferred to a only few snake hunters. They continue to prepare it from a gastronomic point of view rather than towards the medicinal use. This loss of conviction and significance is related to the decrease of popular beliefs, fueled by the confrontation with the vulgarization of zoological knowledge and changes in way of life.

Nevertheless, potions that are considered as *alcools de vipères* are continuously being prepared and used in several French regions, especially in the Loire department where the tradition is deeply rooted, while the law is strongly prohibiting these practices.

Based on the resolution of April 24th 1979 and June 4th 1980 of the law towards the protection of nature n° 76-629 of July 10th 1976, the mutilation, capturing, transporting, portage, mounting, the use and vending of *Vipera aspis* and *Vipera berus*, dead as well as alive, is prohibited. This is a partial protection, as killing is approved under certain conditions, with approval from the local government. The presence of an individual snake in the proximity of houses for example is considered dangerous and considered as such a condition. This legislation is not well-known in France, where the protection of the vipers by law is not warmly welcomed. Certain objections are met during the adaptation of the legislation concerning these practices, convictions, emotions and popular ancient knowledge. This seems to be

5 This bottle contains a Smooth snake.

Niettemin, de empirische preparaten aangeduid als *alcools de vipères* blijven voortbestaan en worden gemaakt en gebruikt in verschillende Franse regio's, vooral in het departement Loire waar deze traditie diep geworteld is, terwijl de huidige wetgeving deze illegale praktijken verbiedt.

Krachtens het besluit op 24 april 1979 en 4 juni 1980 van de Natuurbeschermingswet n° 76-629 van 10 juli 1976, is de verminking, het vangen, het transport, de colportage, het opzetten, het gebruik, en de verkoop van de Aspisadder en de gewone adder, dood of levend, verboden. Dit is een gedeeltelijke bescherming, aangezien het altijd toegestaan is om bij uitzondering te doden, met gemeentelijke toestemming, wanneer een enkeling van deze soorten een gevaar vormt, zoals de aanwezigheid vlakbij woningen. Deze wetgeving is niet goed bekend in Frankrijk, waar men met tegenzin accepteert dat de adders door de overheid beschermd worden. Men ondervindt zeker bepaalde bezwaren bij het aanpassen aan deze regelgeving die zich richt tegen deze praktijken, overtuigingen, gevoelens en populaire eeuwenoude kennis. Dit lijkt een van de factoren te zijn voor het voortbestaan in Frankrijk van sommige volksremedies waarbij men gebruik maakt van de adder.

Adderbrandewijn in de 21e eeuw

Een 'rit' over de digitale snelweg levert al snel resultaat op wat de (illegale) consumptie en bereiding van adderbrandewijn in de 21e eeuw betreft.

Op 6 mei 2012 plaatste een amateurfotograaf een afbeelding van twee flessen *vipérine* op de website flickr.com (zie afbeelding 3). Hij had deze foto gemaakt bij een vriend van hem in de Beaujolais. Te oordelen naar de helderheid van de alcohol en de nog duidelijk zichtbare tekening van het rugpatroon op deze aspisadders, lijkt het er niet op dat deze flessen erg oud zijn. Navraag in 2015 bij de fotograaf leverde de volgende reactie op: 'Officieel zijn het oude flessen, gedateerd door de vader van mijn vriend, van ettelijke jaren (30 tot 40 jaar) uit de Beaujolais. Echter, het valt te lezen in zijn ondeugende ogen, het is waarschijnlijker dat in sommige dorpen van de streek de mensen van oudsher in het geheim *vipérine* bereiden. De krachten die men voorwendt, rechtvaardigen dat nog enkele

the basis for the continuing use of certain remedies based on the use of vipers in France.

Viper brandy wine in the 21st century

A search of the digital resources quickly reveals information concerning the (illegal) consumption and preparation of viper brandy wine in the 21st century. May 6th 2012 an amateur photographer posted an image of two bottles *vipérine* on the website flickr.com (picture 3). He made this picture at a friends' house in Beaujolais. Based on the transparency of the alcohol and the still highly visible pattern on the back of the *Vipera aspis*, the bottles do not seem to be very old. Consulting the photographer in 2015 revealed the following comment: 'Officially these are 30- to 40-year-old bottles from Beaujolais, dated by the father of my friend. By witnessing the look in his naughty eyes, however, it seems quite acceptable that *vipérine* is still prepared in certain villages in the region where peoples used to traditionally practice this. The power associated with the potion justifies the preparation of the bottles, circulating secretly. It may be considered as a part of local folklore.'

In 2012 the following recipe was published on the forum of a certain website explaining how to prepare *vipérine*:

Ingredients:

- 1 liter brandy (*Marc de raisin*)
- 1 freshly killed viper (with a length of approximately 30 cm.)
- 3 yellow limes
- candy cane syrup

Preparation:

After squeezing the limes, add the juice in the bottle containing brandy together with the viper, close and leave it to macerate during a 6 month period. Open the bottle and replace a small volume of the fluid with a shot of candy cane syrup. Close the bottle with a cork and leave it to macerate during a minimum of 4 months. Finally, it is best consumed following a nice cup of coffee.

flessen worden bereid en onder de dekmantel in omloop zijn. Het is een deel - laten we zeggen - van de plaatselijk folklore.'

Eveneens in 2012 verscheen op het forum van een website voor liefhebbers van cocktails het volgende recept voor de bereiding van *vipérine*:

Ingrediënten:

- 1 liter brandewijn (Marc de raisin)
- 1 vers gedode adder (ongeveer 30 cm lang)
- 3 gele citroenen
- suikerrietsiroop

Bereiding:

Pers de citroenen en doe het sap samen met de adder in de fles brandewijn, afsluiten en laten macereren gedurende zes maanden. Open de fles en vervang een borrelglas van het mengsel door een borrelglas met suikerrietsiroop. Doe de kurk weer op de fles en laat het geheel wederom gedurende een minimum van vier maanden macereren. Tot slot kan men er het beste van genieten na een goede kop koffie.

Literature

- Fourcade, P. (1996) - Thériques et alcools de vipères en France: survivances de remèdes antiques. *Journ. D'Agric. Trad. et de Bota. Appl.* 38(2): 43-57.
- Pourrat, H. (1939) - Ceux d'Auvergne: types et coutumes.
- Valente, S. (1982) - Un Rivois d'autrefois - François Raison - Capteur de vipères. *Les Chroniques Rivoises*: 23-27.